



HELŚIŃSKA FUNDACJA PRAW CZŁOWIEKA  
HELSINKI FOUNDATION for HUMAN RIGHTS

RADA FUNDACJI

Halina Bortnowska-Dąbrowska  
Janusz Grzelak  
Michał Nawrocki  
Marek Antoni Nowicki  
Stefan Starczewski

ZARZĄD FUNDACJI

Prezes: Danuta Przywara  
Wiceprezes: Jerzy Ciemniewski  
Sekretarz: Adam Bodnar  
Skarbnik: Elżbieta Czyż  
Członek Zarządu: Janina A. Kłosowska

452/10

2940/MPL/AP

Warszawa, dnia 6 grudnia 2010 r.

Szanowny Pan Senator  
Piotr Zientarski  
Przewodniczący Komisji Ustawodawczej  
Senatu RP  
ul. Wiejska 6  
00-902 Warszawa

sygn. BPS/KU - 034/1012-7/10

Wielce Szanowny Panie Przewodniczący,

W nawiązaniu do pisma z prośbą o przedstawienie opinii do projektu ustawy o zmianie ustawy Kodeks postępowania cywilnego (druk senacki nr 1012), Helsińska Fundacja Praw Człowieka pragnie przedstawić swoje stanowisko w tym zakresie. Jednocześnie serdecznie przepraszamy za przekroczenie wskazanego terminu na przedstawienie opinii.

Helsińska Fundacja Praw Człowieka nie zgłasza zastrzeżeń do przedłożonego tekstu projektu ustawy o zmianie ustawy kodeks postępowania cywilnego. Jednocześnie pragniemy zauważyć, że inicjatywa Senatu Rzeczypospolitej Polskiej, polegająca na wykonywaniu orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego jest niezbędna w państwie prawa i ma ogromne znaczenie dla jego prawidłowego funkcjonowania.

Przy tej okazji Helsińska Fundacja Praw Człowieka pragnie jednak zwrócić uwagę na problem wiążący się pośrednio z przedmiotem zmian proponowanych w projekcie ustawy o zmianie ustawy Kodeks postępowania cywilnego. Jest to problem sprawności postępowania w przedmiocie zmiany właściwości miejscowej sądu z uwagi na konieczność wyłączenia wszystkich sędziów danego sądu od orzekania w sprawie.

Na istnienie tego problemu zwrócił uwagę Sąd Najwyższy w postanowieniu z 20 lipca 2010 r. sygn. III SO 9/10 (niepubl.) wyłączając od orzekania wszystkich sędziów Sądu Apelacyjnego w Szczecinie w sprawie skargi na przewlekłość dotyczącej postępowania rozwodowego oraz wniosku o zabezpieczenie. Analogiczny wniosek o wyłączenie wszystkich sędziów Apellacji Szczecińskiej od rozpoznania sprawy o rozwód czeka na rozpoznanie. W przedmiotowym postanowieniu, Sąd Najwyższy dokonał wyłączenia wszystkich wskazanych we wniosku sędziów, nawet tych którzy nie złożyli wniosku o wyłączenie od rozpoznania sprawy. Sąd Najwyższy wskazał, iż „trzeba przyznać rację twierdzeniom, że związki koleżeńskie strony procesu (sędziego Sądu Okręgowego) z niektórymi sędziami Sądu Apelacyjnego w Szczecinie mogą w istocie stwarzać, nie tylko po stronie wnoszącej wniosek,

*przekonanie o pozaprocesowym kształtowaniu opinii o sprawie przez środowisko sędziowskie tego Sądu. Mając na uwadze charakter sprawy, której dotyczy skarga na przewlekłość postępowania, szczególnie bulwersującej i szokującej, istnieje duże prawdopodobieństwo, że jest ona przedmiotem komentarzy i opinii w zamkniętym środowisku, na podstawie wiedzy uzyskanej z kontaktów towarzyskich ze stroną, przekazywanej następnie dalej innym sędziom, co może wpływać na kształtowanie ich opinii o sprawie. Przy czym wpływ ten może być niezamierzony, a nawet niedostrzegany przez sędziów. Trafnie też zwraca się uwagę we wniosku na uwarunkowanie psychologiczne, jakim jest odruch środowiska niepatologicznego polegający na odrzuceniu a limine możliwości popełnienia czynów odrażających moralnie przez osobę należącą do tego samego środowiska i postrzeganą przez nie pozytywnie." Sąd Najwyższy przypomniał też o tym, że instytucja wyłączenia sędziego ma szczególne znaczenie jako instrument wpływający na bezstronność i niezawisłość sądu w odbiorze społecznym.*

Aktualnie w przepisach kodeksu postępowania cywilnego, zmiana właściwości miejscowej sądu z uwagi na zaistnienie przyczyny wyłączenia wszystkich sędziów od orzekania, może zostać dokonana tylko i wyłącznie wskutek złożenia wniosku o wyłączenie wszystkich sędziów lub złożenia przez sędziów wniosku o samo wyłączenie.

Jest to procedura czasochłonna, a jej wynik uzależniony jest w całości od personalnego podejścia sędziów do sprawy wyłączenia. W przepisach kodeksu postępowania cywilnego w przeciwieństwie do uregulowania kodeksu postępowania karnego (art. 37 k.p.k.) brak jest rozwiązań, które umożliwiłyby wyłączenie danego sądu od orzekania w sprawie z uwagi na wartość nadrzędną np. dobro wymiaru sprawiedliwości. Pewne zaskoczenie stanowić może okoliczność, iż w przepisach Księgi drugiej k.p.c. istnieją przepisy zawarte w art. 508 § 2-3, które przewidują, iż w wypadku, gdy sąd właściwy nie może z powodu przeszkody rozpoznać sprawy lub podjąć innej czynności albo gdy wymagają tego względy celowości, sąd nad nim przełożony wyznaczy na posiedzeniu niejawnym inny sąd do rozpoznania sprawy w całości lub w części. Wyznaczenie następuje z urzędu albo na przedstawienie sądu właściwego, albo też na wniosek właściwego organu lub osoby zainteresowanej, po wysłuchaniu w razie potrzeby innych osób zainteresowanych. Zatem przepisy art. 508 § 2-3 k.p.c. spełniają podobne zadanie jak art. 37 k.p.k. - stoją na straży bezstronności i niezawisłości sądu w odbiorze społecznym.

Warto wskazać, iż na gruncie art. 37 k.p.k. Sąd Najwyższy wskazywał, że w zakresie pojęcia „dobro wymiaru sprawiedliwości” mieszczą się takie sytuacje, gdy cały sąd jest „nieodpowiedni” do rozpoznania konkretnej sprawy, np.:

- sąd ten występuje w charakterze pokrzywdzonego (zgodnie z szeroko rozumianą zasadą *nemo iudex re sua*), lecz także takich sytuacji, w których - z uwagi na konfigurację procesową - wystąpić może, również w odczuciu społecznym, nawet mylne przekonanie o braku warunków do rozpoznania sprawy w sądzie właściwym miejscowo, w sposób obiektywny (postanowienie SN z 12 stycznia 2009 r. sygn. II KO 84/08, Lex nr 485016);
- przeszkodą do rozpoznania sprawy są trudności z zapewnieniem oskarżonemu na rozprawie obecności tłumacza o rzadko występującej specjalności (postanowienie SN z 18 marca 2010 r., sygn. III KO 17/10, Lex nr 577212);
- nie jest możliwe rozpoznanie sprawy przez sąd właściwy, zaś rysują się niewątpliwie szanse na rozpoznanie sprawy przez inny sąd, w szczególności, gdy wchodzi w grę

kalectwo lub zły stan zdrowia oskarżonego (postanowienie SN z 12 sierpnia 2008 r., sygn. II KO 50/08).

W ocenie Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, zasadnym byłoby wprowadzenie podobnego uregulowania w Księdze pierwszej k.p.c. Helsińska Fundacja Praw Człowieka, sugeruje w tym zakresie możliwość zmiany brzmienia art. 45 k.p.c. na następujące:

*„Jeżeli w myśl przepisów kodeksu nie można na podstawie okoliczności sprawy ustalić właściwości miejscowej, Sąd Najwyższy na posiedzeniu niejawnym oznaczy sąd, przed który należy wytoczyć powództwo. Sąd Najwyższy może także z inicjatywy właściwego sądu przekazać sprawę do rozpoznania innemu sądowi równorzędnemu, jeżeli wymaga tego dobro wymiaru sprawiedliwości.”*

Przy czym, wystąpienie przez właściwy sąd do Sądu Najwyższego pozostawałoby w jego wyłącznej dyspozycji, byłoby to zatem działanie z urzędu. Z racji przyznania uprawnienia do zwrócenia się z ww. wnioskiem jako przysługującego wyłącznie sądowi, konieczne byłoby wzmocnienie uprawnień proceduralnych strony w tym zakresie, chroniącego ją przed arbitralnymi odmowami dokonania ww. czynności. Wzorem rozwiązania zawartego w art. 9 § 2 k.p.k. w art. 3 k.p.c. należałoby wskazać, iż:

*„Strony i uczestnicy postępowania obowiązani są dawać wyjaśnienia co do okoliczności sprawy zgodnie z prawdą i bez zatajania czegokolwiek oraz przedstawiać dowody. Strony i uczestnicy postępowania mogą składać wnioski o dokonanie również tych czynności, które sąd może lub ma obowiązek podejmować z urzędu.”*

Proponowane rozwiązanie ma w opinii Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka za zadanie przyznać stronie możliwości zasugerowania zmiany właściwości. Inaczej bowiem można przewidywać, że proponowany przepis art. 45 zd. 2 k.p.c. okaże się martwym.

Helsińska Fundacja Praw Człowieka zdaje sobie sprawę z potencjalnych trudności jakie mogą się wiązać z wprowadzeniem proponowanej regulacji. Istnieje pewne niebezpieczeństwo nadmiernego jej stosowania przez sądy, które z powodów subiektywnych (np. brak sędziów do orzekania, brak warunków technicznych, nadmiar pracy, dużego zainteresowania sprawą przez media, funkcji i stanowisk pełnionych przez strony, problemów organizacyjnych w funkcjonowaniu sądu, pojawiania się niekorzystnych opinii społecznych) nie chcą orzekać w konkretnej sprawie i starają się uciec od tej odpowiedzialności za pomocą wniosku do Sądu Najwyższego. Warto przy tej okazji wskazać, iż w 2007 r. na 277 wniosków, które wpłynęły do Izby Karnej Sadu Najwyższego, aż 106 okazało się niezasadnymi. W 2008 r. wpłynęło 351 wniosków, z czego odmówiono uwzględnienia 122<sup>1</sup>. W okresie od stycznia do października 2009 r. Było to odpowiednio 305 i 113 wniosków. Zdaje się zatem, że sądy karne interpretują zbyt rozszerzająco art. 37 k.p.k.

W ocenie Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka problemu uchylania się sądów od rozpoznawania spraw można uniknąć m.in. poprzez stosowanie środków dyscyplinarnych wskazanych w ustawie - Prawo o ustroju sądów powszechnych, na przykład wytknięcia uchybienia.

<sup>1</sup> Komentarz do art. 37 KPK, [w:] J. Grajewski, Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Tom I (art. 1-424), Lex 2010.

W związku z powyższym, Helsińska Fundacja Praw Człowieka zwraca się z prośbą o rozważenie uzupełnienia projektu ustawy o zmianie ustawy Kodeks postępowania cywilnego o ww. zmiany.

Helsińska Fundacja Praw Człowieka zdaje sobie sprawę, że proponowane rozwiązania wykraczają poza wykonanie wyroku Trybunału Konstytucyjnego Sk 38/09, w związku z tym w przypadku niepodjęcia przez Komisję Ustawodawczą prac nad nowelizacją w zakresie wskazanym w niniejszej opinii Helsińska Fundacja Praw Człowieka zwróci się do Ministerstwa Sprawiedliwości z prośbą o podjęcie inicjatywy ustawodawczej.

**W imieniu Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka,**

Z wyrazami szacunku,



Helsińska Fundacja Praw Człowieka  
SEKRETARZ ZARZĄDU  
Adam Bodnar

Do wiadomości:

1. Minister Sprawiedliwości;
2. Krajowa Rada Sądownictwa;